

Danes nihče več ne vé o Grebénu. Ko sem prebiral óni debeli akt o zapuščini njegovi in trkal prah raz posamezne liste, posijalo mi je solnce v zaduhli, obokani arhiv, kjer se hranijo ti stari zapiski, in jasen žarek je posvetil na vrsto: »Tedaj je bilo mojega imetja skupaj 346 gld. 21 kr.«

In temu móžu, temu Šimonu Grebénu, moral je biti pogled na to številko lepši, mnogo lepši, nego méni, ko sem se ozrl od njé skozi okno v jasni dan na lipo, kjer je pel ščinkovec, ne meněč se za to, je li kàj zrnja pod njo, ali ne!

Književna poročila.

I.

*Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen. Von
V. Oblak. Leipzig 1890. 8°, 247 str.*

Pod górenjim naslovom so izšle v posebni knjigi v nemnogih iztiskih razprave *V. Oblaka* o slovenski nominalni sklanji, katere bralci Jagičevega »Archiv für slavische Philologie« že poznajo iz XI.—XIII. letnika. Gosp. V. Oblak si je v neizmerno rani in kratki dóbi pridobil prav lepo ime v slavistiki sploh, posebno pa na polji slovenščine. Razprava, o kateri govorimo tukaj, dokazuje jasno to trditev. Z mirno vestjó smemo rěči, da v nobenem slovanskem jeziku oblikoslovje ni preiskano takó natančno in temeljito z zgodovinskega in dijalektnega stališča kakor po gosp. Oblaku sklanja v slovenščini. Naš jezik se sicer govori na razmerno malem prostranstvu in nima stare in bogate literature, ali vendar ostane ta zasluga ne mala.

Temelj je sevėda kakor povsod tudi tukaj položil Miklošič. Za poznavanje današnjih slovenskih narečij so mnogo storili prof. Baudouin de Courtenay, ki ima za slovensko dijalektologijo velike zasluge, Valjavec, Štrekelj, Scheinigg in drugi. Vendar je imel pisatelj razven tega še okolo 20 dopisnikov in prinaša po takem mnogo novega in zanimivega gradiva iz vseh strani naše domovine. Popolnoma sam svoj pa je v preiskavanji skoro vseh izvirnikov od XV.—XVII. stoletja, za katerih objavljenje tudi on skrbi v Matičinem »Letopisu«; iz poznejših rabi samó óne pisatelje, ki so pisali v svojem narečji. Kot kritičen preiskovalec se drži sploh le ónih virov, katerih

jezik ni popravljjen; zaradi tega ne rabi Korytkove zbirke narodnih pesmij, prav takó ne Ahacljeve, in celó Vrazova mu ni zanesljiva.

Takó dobivamo kolikor mogoče popolno sliko nominalnih oblik našega jezika od 15. stoletja do naših dnij. Na Brižinske spomenike se pisatelj ni oziral, ker še ni določeno, ali niso napisani pod vplivom cerkvene staroslovenščine. Za narečja se briga za vse ednako, le kajkavsko mu rabi toliko, kolikor je treba za dokazovanje in objasnjevanje mnogih prikaznij, v katerih je kajkavščina nasproti drugim slovenskim narečjem jako konservativna; zaradi svoje bogate literature od XVI.—XVIII. stoletja zasluđuje to narečje po pisateljevem upravičenem mnenji, da se preišče samostalno.

Da pisatelj dobro pozná dotično literaturo v primerjajočem jezikoslovji, o gramatiki staroslovenščine in drugih slovanskih jezikov, umeje se pri njem pač samó po sebi. Vedno tedaj izhaja od dokazanih staroslovenskih oblik in kaže po sklanjah in padežih, kakó so se novoslovenske razločevale v začetku našega književnega jezika in kakó so se tudi še po tem razvijale posebno vsled mnogih analogij. Podoba, ki se dobiva takó, pisana je jako. Mnogovrstnost v narečjih je poučna tudi za druge jezike, zakaj če bodo takó preiskani kakor mali naš jezik, najde se tudi tam mnogo podobnega. Vendar pri prispodabljanji drugih slovanskih jezikov navaja pisatelj iz bogatega zaklada svojega znanja samó óne primere, ki nam res objasnjujejo kaj slovenskega.

Učeni pisatelj pa nas ne učí, kakó je treba pisati, ampak samó pokazuje, kakó se je v teku časa pisalo in kakó se danes govori. Naši praktični slovničarji najdejo pri njem mnogo gradiva, in želeti bi bilo, da se iz tega dela navdahnejo tudi s čuvstvom za zgodovinski razvitek našega jezika. Kakó smešen je n. pr. šolski nauk, da se v mestniku moškega in srednjega spola v ednini mora pisati *u* po trdih, *i* po mehkih soglasnikih! Fakta (str. 36.—53.) pa jasno dokazujejo, da se je končnica *u*, vzeta iz *u*-deklinacije, najprej začela širiti po mehkih soglasnikih kakor tudi v poljščini in staročeščini (str. 37), in da je oblika na *i* ne samó povsod zgodovinski upravičena, ampak tudi navadna skoro v vseh narečjih.

Vzemimo še drug poučen primer! Nam rabi danes v dajalniku množine moškega in srednjega spola *-om* (em), v loc. *-ih*. Iz razprave pa se jasno prepričamo, da so zgodovinske oblike tudi za naš jezik *-am*, *-ah* kakor v poljščini in ruščini. V tem slučaju je naš jezik še dober pomoček za dokaz, kakó so tudi v teh jezikih nastale. G. pisatelj je že prej (tudi v »Ljublj. Zvonu« VII. 432—436., 498—501.) dokazoval, da se niso razvile po analogiji s samostalniki ženskega spola, ampak da so se naslonile na *-a* v imenovalniku množine srednjega spola in dodajmo tudi v tožilniku in zvalniku. Poldrugo stoletje nastopajo namreč pri samostalnikih srednjega

spola prej kot pri moškem; v vzhodno-štajerskih in ogerskih narečjih se še danes nahajajo le pri srednjem spolu, moškim pa tukaj še zmirom rabijo *-om*, *-ih* (pr. str. 111—122., 136—144). Ne zaradi teh narečij, ampak bolj k volji staroslovensčini in Hrvatom smo se v novejšem književnem jeziku poprijeli teh oblik, če jih tudi danes ravno Hrvatje opuščajo zaradi ijekavske *-ima*.

Jaz s tem seveda nečem svetovati, naj se jih iznebimo tudi mi in se povrnemo k *-am*, *-ah*, katere nahajamo še pri Prešérnu. Vendar tu imamo zanimiv primer, kakó smo se po nepotrebnem in brezuspešno približevali Hrvatom, oddaljevali pa od Rusov in Poljakov. Najbolje je pač ostati pri svojem! V dvojbenih slučajih naj se naši praktični slovničarji držé tega pravila. Dobro bi bilo, da se v »Slov. Besedi« pretresujejo taka vprašanja na podlagi Oblakove knjige, kjer se nahaja za to jako mnogo popolnoma zanesljivega gradiva.

Iz tega se lahko učé resnice, da književni jezik delajo obče priznani pisatelji, ne pa slovničarji, posebno sušmarji, kakeršni v tej razpravi dobivajo večkrat po palci. Treba se je tudi držati nekega konservatizma, ker drugače ne pridemo do ustanovljenega jezika. Mnogo je edinstvo pri nas oviralo tudi to, da so se v raznih dobah v prevladi menjavali Dolenjci in Gorenjci, kar véde k potrebnim kompromisom. Ne bode napačno, ako pri tej priliki tudi omenim, naj se nam pisatelji kakor Vodnik in Prešéren ne »popravljajo«, posebno takó prevratno, kakor jih imamo danes v rokah, ampak puščajo v svoji obliki.

V svojih objasnjevanjih raznih novih tvoritev je naš pisatelj jako oprezen in navaja pri svojih hipotezah na mnogih mestih vse, kar govori za in proti. Glavno so njemu dejanske razmere, te pa nam je naslikal kár najmarljiveje. Semtertjà bi se morebiti dala doseči večja preglednost pri navajanju raznovrstnih oblik v posameznih narečjih, ali priznati moramo, da je predmet sam po sebi jako težaven.

H koncu še nekaj dodatkov, ki bodo tudi v »Ljublj. Zvonu« na svojem mestu. S tolmačenjem dajalnikovih oblik na *-em* in mestnikovih na *-eh* je velik križ. Odločilni padež je po mojem mnenju mestnik. Obliko *-eh* tolmači pisatelj (str. 147), da je nastala ali po analogiji samostalnikov moške *i*-sklanje ali pa da je ostanek staroslovenskega *êch*. Vendar je sklanja na *-i* že rano izmrla, izvzemši nekatere ostanke (str. 126, 210—212), za *êch* pa govoré le nekatera narečja (posebno ribniško in kajkavsko str. 148), druga pa odločno proti (Cirkno, Režija). Nenaglašene oblike pisatelj sam tolmači na drugih mestih popolnoma verjetno s tem, da so skrajšane iz *ih* (*oh*, *eh*), ki odgovarja staroslovenskemu *êch* (141, pr. 146, 148). Jaz po takem mislim, da je treba res dopuščati različna objasnjevanja (pr. str. 148): v jugovzhodnih narečjih

se je lahko ohranil refleks staroslovenskega *ěch*, o drugih pa se to ne da trditi. V ostalih nahajamo *eh* prav za prav le pri ednozložnih besedah ali pa vsaj naglašen. Če g. pisatelj navaja v Št. Peterskem narečji na Beneškem poleg možéh, gradieh, latieh, miesti, tieh, lozieh, rozieh tudi iléneh (poleg *-ih*, *-ah*), kónjeh, lónceh, orjeseh, jaz ne vidim v tem dokaza za staroslovenski *ěch* v obeh slučajih, ker nenaglašenemu *ě* odgovarja v tem narečji *e*; po mojem mnenji se je tudi ta *-eh* razvil iz *-ih*.

Ali tudi v naglašeni *eh* ni treba iskati staroslovenskega *ěch*. Tukaj je res vplivala sklanja na *-i* (pr. str. 148), še bolj na tožilnik na *-é*. Poglejmo si primere na *éh*, *íeh*, (150—151) v kateremkoli narečji in prepričamo se, da ravno tiste besede poznajo tudi tožilnike na *-é* (pr. 128—129). Če se v Davči govori dujih, klasíh, lasíh, mostíh, tatíh, zidíh, zobíh, zvoníh (141), tukaj nimamo pred seboj staroslovenskega *ěch*, ampak prav te besede nam kažejo tudi tožilnik na *-é* (128). V mojem narečji na Drsteli (pri Ptuji, ne Dostela, kar se ponavlja po pomoti v vsi razpravi) se govori: bregé, bregéh (nom. bregi, bregovi), dolgé -éh, gradé -éh, lasé -éh, mosté -éh, možé -éh, rogé -éh, strahé -éh, taté -éh,¹⁾ vozé -éh, vragé -éh, zobé -éh. V imenovalniku imajo te besede navadno *-ovi*, redko *-i*, večkrat *jé* (lasjé, mostjé redko, možjé, tatjé, vozjé, redko zobjé). Posebno važna so krajevna imena, pri katerih se imenovalnik rabi le redkokrat: v Delé, v Deléh (lesovi, ki so bili razdeljeni), v Gajé, na Gajéh, v Mosté, v Mostéh.

Najjasnejši dokaz, da imamo v teh slučajih pred seboj izednačenje končnic, nahajam jaz v ženskih mestnikih na *-eh*, kjer ni sumnje, da so nastali pod vplivom imenovalnikov in tožilnikov na *-é* (pr. 199—200). V moji domovini so navadne oblike: goré, goréh, glavé -éh, nogé -éh, roké -éh, solzé -éh, stezé -éh, vodé -éh, žené -éh.

Važno je še tudi to, da se oblike na *-eh* pri samostalnikih srednjega spola nahajajo le redko (pr. str. 145—146), kjer pisatelj sam vpraša, če lejtih ni nastalo iz nenaglašene *-ih*, in str. 150, kjer dvomi, da se take oblike nahajajo v beneških narečjih. O koroških narečjih pa bi jaz pritrdil mnenju, da se je *-eh* naslonil na imenovalnik in tožilnik, ki se v njih glasi na *-e* (pr. 151). V mojem narečji se spominjam samó na naglašen *-éh* v dveh slučajih: na mestéh (nonnullis locis, v mestah in urbibus), v srcéh (pri nas se naglaša v imenovalniku: srcé).

Kar se tiče naglašene *ém* v dajalniku množine, treba je najprej pomniti, da se ta oblika nahaja dosti redkeje nego *-éh*; vendar je krivo, ako g. pisatelj misli, da je na vzhodnem Štajarskem sploh ni; pri nas se govori: lasém, mostém (-óvom), možém (možom), vozém (-óvom), zobém, tatém (-óvom,

¹⁾ Acc. pl. tatí se še redkokrat sliši.

tátom), ljudém. Vse te besede imajo v imenovalniku množine *-jé* (pr. 39.) in razven poslednje v tožilniku *-é*, v mestniku pa vse *-éh* (pr. zgoraj). Stremljenje k izednačenju končnic je gotovo ustvarilo tudi te dajalnike; kateri padeži pa so bili temu povod, določiti je težko, bržkone vsi ednako, ako izvzememo tožilnik ljudi; ta beseda je obranila sklanjo na *-í*, njeni naglašeni *e* v končnicah (ljudjé, ljudéh) so gotovo tudi nekaj pomagali, da so se razširile take oblike pri drugih samostalnikih; največ pa so pri njih gotovo krive njih lastne naglašene oblike na *-é*. G. pisatelj si po mojem mnenji zastoj béli glavo z vprašanjem (125), vplival je li na dajalnik mestnik s staroslovenskim *-êh*. Prvič je ta *êh* dokazan samó po nekaterih narečjih in izmed teh glavno, „rahločutno“ ribniško namreč, pozna le *-iem*, ne pa *-aim*, kar bi morali pričakovati po njegovih mestnikih na *-aih*. Za trditev, da „več dolenjskih narečij“ kaže *-eim*, naslonjen na *-eih*, ne nahajam sploh nobenih dokazov.

Aj za *-ah* v mestniku v prekmurščini (str. 143) pač ni nastal takó, da se je *h* popolnoma izgubil in da se je po tem iz *a* razvil *aj*. G. pisatelj sam omenja, da se taki *j* razvija po naglašeni samoglasnikih vsled dolgosti, o takih pa se tukaj navadno ne more govoriti. *h* in *j* sta spiranta in po mojem mnenju nahajamo tudi tukaj takozvani „spirantenvicariat“.

Za tolmačenje kajkavskega instrumentala na *-um*, *-om* (189) imamo tudi v slovenščini prehodno obliko *-ov* v prekmurščini (str. 191).

Klaftrov ne more služiti za edini primer rodilnika množine ženskega spola na *-ov* (196), ker v narečjih se nahaja tudi moška oblika klafter in ne samó klafta.

Pere namesto *pero* (str. 233) se rabi tudi na Drsteli v pomenu listič pri rastlinah.

Poslavlja se od te razprave, ki zasluži najlepšo pohvalo, želimo, da nam g. pisatelj ednako tudi preišče *s prego* v slovenščini, kjer žetev sicer ne bode takó bogata, še bolj pa želimo, da se loti tudi *glasoslovja* po enakih načelih in z enakim uspehom.

Na Ptuji, meseca kimovca 1890.

Dr. M. Murko.

Slovniški razgovori.

I.

Ko sem razpravo o jeziku Ravnikarjevem v „Sgodbah svetiga píma sa mlade ljudi“ spisal v drug namen, a sem jo potem v precěj okleščeni obliki priobčil v letopisu novomeške vélike gímnazije za šolsko leto 1888/9.,